

„EZER TELIK, EZER NEM, KŐ KÖVÖN NEM MARAD.”¹ – ELŐJELEK, JÖVENDŐLÉSEK A MONDÁKBAN

„Ezt a történetet úgy mesélem el, mint én megéltem, és saját szememmel láttam. 1913 ősz táján Gyulán, de másutt is. Összesereglettek az emberek, nők, minden az utcán este, és égi jelet néztünk. Akkoriban járt az üstökös is. Egyszer csak az égen megláttuk, megcsillant egy csillag, és egy meztelen kard lett belőle, olyan mint a tűz. Egy kis darabig néztük, akkor megcsillant, lett belőle egy katona, teljesen felszerelve, hátizsák, szurony, puska, sapka, minden úgy, ahogy egy katona. Aztán egy kis ideig az is látható volt, akkor megint megcsillant, lett belőle egy koporsó. A koporsó is teljesen olyan, mint egy újonnan kihozott koporsó. Megvoltak a lábai mindenfele. Egy kis darabig néztük, és aztán az is elmúlt. Hát persze, akkor beszélgettünk, háború lesz, e lesz, a lesz és kérem, 14-ben kiűtött a háború. Ennyit tudok mondani én, 81 éves ember vagyok. Ezt a saját szememmel láttam, és több-több ezren nézték.”²

Az ember természetes igénye, hogy kíváncsi a reá váró jóra, de még inkább az őt fenyegető rosszra, melyre szeretne felkészülni. Próbálja kitudakolni személyes életsorsának alakulását. A jóslások aktív és passzív fajtái, tehát a jósló eljárások és az előjelek többnyire az életszakasz fordulókhoz, az átmenet rítusaihoz kötődnek; a születés, a házasságkötés, a gyermekáldás, a halál eljövételének idejét, módját, körülményeit szeretné kifürkészni az ember. A személyes életpályával azonban szorosan összekapcsolódik a kisebb közösség, a család, a lakó-környezet, a falu sorsának alakulása, mely épp oly fontos, akár népünk boldogulása. A legnagyobb veszélyek, amelyek a szűkebb és a tágabb környezetet is leginkább veszélyeztetik: a harcok, háborúk, katasztrófák, járványok. Ennek lenyomata a folklór hagyományban is tetten érhető, ugyanis a magyar monda-kincs gazdag tematikus alcsoportját jelentik a háborúk, katasztrófák előrejelzéséről szóló történetek, akárcsak a fenti történet.

A Kárpát-medence egészéről számtalan változatban ismert az a mondatípus, amelyik a háborúk, világháborúk előjeleként (égi jelként) értelmezi a sűrű

¹ Ditró, Landgraf 1998, 268.

² Gyula, Csüri G. 1970. MOA 13259. (MOA= Magyar Történeti Mondaarchívum, MTA Néprajzi Kutatóintézet)

csillaghullást, a furcsa égi fényeket.³ Baljós előjel lehet az óriási jégvihar, égi háború.⁴ Leggyakrabban az először olykor tűznek vélt üstököst, sok esetben név szerint a Halley-üstököst tartják a háború hírnökének.⁵ A Halley-üstököst elsőként a 17. század második felében írták le, határozta meg, mely 75 évenként újra látható, 1910-ben, mindössze 4 évvel az I. világháború kitörése előtt újra felbukkant, a korabeli sajtó, a kalendáriumok is sokat foglalkoztak vele, így nem meglepő, hogy több történetben névvel együtt őrződött meg, emléke elevenen élt a háború kitörésekor.

Számos olyan mondát lejegyeztek, amelyben a jel az égen megjelenő kard,⁶ mely a háború közeledtét vagy végét⁷ jelenti.⁸ Az égi fény, kard, egy narratívumban lángoló búza kéve⁹ haladási iránya, mozgása többnyire kelet-nyugat irányú, és a háború útját jelöli. Olykor katonák vonulnak az égen¹⁰ vagy a Te Deum hallatszik fentről,¹¹ sárkány, ráadásul nemzeti sárkány jelenik meg, illetve a magyar címer és a zászló megkerüli az eget,¹² és ezek jelentik a háború közeledtét.

Az égi jel nemcsak háborút, hanem más bajt, katasztrófát, például járványt is jelezhet előre.¹³

Sok esetben az égi jelek értelmezését nem mint általános tudást idézik fel a mondák, hanem az értelmezést a közösség különleges tudású képviselőjéhez kötik, tudós pásztorhoz, javasasszonyhoz, nézőhöz, látóhoz. Ahogy az egyik mesélő magyarázza: „Ezt hallottam az öregektől, mert ugye, akkor abban a világban sok vót a pásztor, sok gulyás, sok bacsok, akiknek vót alkalmuk évről-évre megfigyelni a csillagok járását, és ebből már tudtak. Tapasztalatuk vót, úgy

³ „A keleti részen, hát mit mondjak, kora hajnalban mán három nap is vót az égen. Három nap is vót, olyan halvány sárga vót, vérvörös vót és olyan égszínkékes színbe...” Tokaj, Szabó L. MOA 14899.

⁴ Tokaj, Szabó L. MOA 14898.

⁵ „Az 1900-as évek folyamán, már 14 előtt történt, megjelent a Halley-féle üstökös. Akkor a faluba már elterjedt a hír, hogy hát háború lesz. Aztán tényleg ez igazolódott is, mer 14-be kitört az I. világháború, és ez a hiedelem több ideig élt is a faluba, hogy az üstökösök háborút hoznak.” Landgraf 1998, 263.

⁶ Lakatos 1910, 83-84. MOA 14952; Dobos 1986, 221. MOA 14953.

⁷ Nádudvar, Bosnyák S. 1972. MOA 14184.

⁸ „...négy kard verekedett az ég alján. És olyan fényes vót, akár a villám játszott volna. No, amikor megvót a nagy verekedés, hogy mik győzött, mik nem, én eztet nem tudom megmondani, csak egy közülük leesett, egy elment nyugatnak, egy délnek, egy pedig nagy sebességgel szaladt keletnek. Az anyósom azt mondta: – Hidd el fiam, ez a háború, majd a nyugat fog – aszongya nyerni vagy a kelet. De eztet nem tudjuk – aszongya – egyikönk se.” Tiszadob, Szabó L. 1968. MOA 14897.

⁹ Nógrádsipek, Bosnyák S. 1968. MOA 14191.

¹⁰ Kórógy, Bosnyák S. 1987. MOA 14186.

¹¹ Tállya, Bosnyák S. 1986. MOA 14187.

¹² Andrásfalva, Bosnyák S. MOA 14190.

¹³ „Az égen egy kard és egy buzogány tűnt fel. Egymásnak tartottak, az egyik nyugatról, a másik keletről. Az ég közepén összecsapódtak. A buzogány eltűnt, a kard megmaradt. Utána rá nem sokára jött a kolera.” Sárospaták, Dobos I. EA 478/25. MOA 11576. (EA= Ethnológiai Adattár, Néprajzi Múzeum)

hogy ők ebből sokat tudtak jósolni, és jövendőlni.”¹⁴ A jóslás, a jövendülés természetfeletti képesség, amellyel többnyire csak a kiválasztottak rendelkeznek. Ilyen speciális, természetfölötti képességgel bíró alak például a ditróiak Bákainéja, aki azon túl, hogy akár egy ördögös kocsis lovaival képes volt a levegőbe emelkedni, és átugratni az egyik-hegyről a másikra, „a jövőről tudott beszélni”. A hagyomány szerint jó pár száz évvel ezelőtt élt, megjósolta a világháborúkat, de olyan technikai vívmányokat is, mint a telefon, az autó, a karóra stb., és megjövendölte a világ végét is.¹⁵ A világvége jóslatok képi világa, metaforái, nyelvi fordulatai a Jelenések Könyvének Apokalipsziséé idéznek.¹⁶ Az ismeretlenségükkel félelmet keltő égi jelenségek érthető módon váltottak ki világvége-hangulatot, gondoljuk csak arra, hogy modern, felvilágosult korunkban az ezredvég, illetve a teljes napfogyatkozás kapcsán is lábra kaptak világvége beharangozások.

Óvatos akarok lenni, ezért beszélek e történetek műfaji meghatározása kapcsán mondákról, mert vannak ugyan olyan szövegek, amelyek egyértelműen sorolhatók a történeti vagy a hiedelemmondák közé, de többnyire e kettő műfaji határán állnak. A valódi helyszínek, események, a bennük szereplő történeti hősök a történeti mondákhoz, a különleges jelek magyarázatai pedig a hiedelemmondákhoz kötik e szövegeket. A történeti mondák nemzetközileg meghatározott 6 nagy tematikus főcsoportján belül egyrészt a *Háborúk – katasztrófák* tematikus alcsoportban kapnak helyet a harcok előjeleiről szóló mondák. A Magyar Hiedelemmonda Katalógusban pedig a *Sors, végzet, előjelek* tematikus főcsoporton belül a *Szerencsétlenségre figyelmeztető egyéb jelek* tematikus alcsoportban találhatók ilyen szövegek.

Az előjelekről szóló történetek között viszonylag kevés a költői formát nyert érett mondaszöveg. Az elbeszélések a Sydow-I kategóriák szerint egyrészt ditek, azaz egy esemény élményszerű elmondásai, közlései, másrészt memoratok, tehát a rendkívüli eset elmondása még nem kapott végleges formát, az elbeszélő egyes szám első személyben beszél, sztereotip szerkezet nincs, az események tényleges menetét követi, de a történetben felbukkanhat egy-egy mondai motívum. A monda előadója az időhöz, helyhez kötődik, neveke említésével igyekszik igazolni a történet hitelességét. Érthető módon a 20. században gyűjtött, háborúk előrejelzéséről szóló mondák az első, illetve a második világháború eljövételének jóslatairól szólnak a leggyakrabban, és ritkábban nyúlnak vissza a távolabbi múltba, hiszen az adatközlők számára ez a század fogható be a saját emlékezzettel.

Ugyancsak a történeti és a hiedelemmondák műfaji átfedése jellemzi bányászmondáinkat, melyeknek jellegzetes típusát alkotják a bányaszerencsétlen-

¹⁴ Landgraf 1998, 263.

¹⁵ „Bákainé könyve szerint, mikor a kocsik ló nélkül szaladnak, amikor a tejeslányok selyemkötényben járnak, amikor a rossz viselet nagyon közömbös lesz, és az erkölcselenség magas fokra hág, akkor már közel lesz a világ vége. S amikor a világ vége lesz, aki a mezőn van, haza ne menjen, ki a padláson van, alá ne szálljon, mert mindegy hol éri a halál. A könyvét úgy fejezte be, hogy ezer telik, ezer nem, és mikor húsvét napja Márk napjára esik, akkor minden ember jajt kiált.” Landgraf 1998, 269.

¹⁶ Vö. Jelenések könyve 6–11.

ségre, balesetekre figyelmeztető jeleket értelmező történetek.¹⁷ Előjel lehetett egy-egy különös hang (a bányaszellem jeladásai),¹⁸ amelyek néha kutyaugatásra¹⁹ vagy macskanyávogásra²⁰ hasonlítottak. Hasonlóképpen rossz jel volt, ha „sóhajtott” a bánya,²¹ vagy ha csákányozáshoz, doboláshoz stb. hasonló hangot,²² illetve ha csengettyűszót²³ hallottak. Rossz előjelnek számított az is, ha éjfélkor pattogott a szén.²⁴ Az emberi jelenlét nélkül, váratlanul felbukkanó lámpafény, lámpavilág is rosszat jelentett, különösen éjfélkor és nagy ünnepek előtt,²⁵ de egy árnyék megjelenése is baljós előjel volt.²⁶ A „nyomott” levegőből közelgő omlásra következtettek²⁷ és volt, ahol azt tartották, hogy két baleset után bizonyosan bekövetkezik a harmadik.²⁸ Időnként és helyenként a bányaszellem megjelenése már önmagában rossz jelnek számított,²⁹ de az sok esetben konkrétan, szóban is figyelmeztetett a veszélyre. A bányászok szerint a patkányok és az egerek a legjobb veszélyjelzők, megérzik a közeledő bajt, és menekülésükkel figyelmeztetnek,³⁰ ezért ezeket az állatokat nagy tiszteletben tartották.

A fent említett előjeleket a bányászok széles körben ismerték, de vannak olyan történetek is, amelyek egyedieknek, invariánsoknak tűnnek, mint például a bika,³¹ a bányász apjának táncoló fekete alakként megjelenő szelleme,³² a fejetlen lovak,³³ a karácsony éjjel a bányafalból kijövő processzió³⁴ és Szent Borbálának a bányában felbukkanó fehér alakja.³⁵

¹⁷ Vö. Hála – Landgraf 2001, 22.

¹⁸ Nagybatony, Szűcs V. – Muczer M. 1973, 6. EA 20215.

¹⁹ Sajószentpéter, Szűcs V. – Muczer M. 1973, 8. EA 20215.

²⁰ Ózd vidéke, Nemcsik P. 1974, 22–23. EA 18498.

²¹ Désakna, Versényi 1880, 64; Versényi 1890, 341; Rudabánya, Viktor 1976, 49–50. EA 19219.

²² Etes, Kerényi D. 1967, 195–196, 197–198. EA 15438.

²³ Marosújvár, Lázár 1899, 567.

²⁴ Sajószentpéter, Szűcs V. – Muczer M. 1978, 8. EA 20215.

²⁵ Kishartyán, Nagy D. 1951, 16, 25. EA 6358; ugyanott, Pesovár E. 1951, 3. EA 2744; Nógrád megye, Pesovár E. 1952, 6, 17. EA 2742; Mátraszele, Fehér J. 1956, 9, 12. EA 6122; Kisterenye, Bene Zs. 1955. 6. EA 7282; Mátraszele, Erdélyi Z. 1956. 1, 8. EA 6204; Nógrád megye, Erdélyi Z.-né Fehér J. 1957. 8, 9. EA 20681; Varbó, Bodgál F. 1957a. 2. Herman Ottó Múzeum, Adattár, 100; Bodgál F. 1957b. 2. EA 6219; Etes, Kerényi D. 1967, 195–198. EA 15438.

²⁶ Borsodnádásd, Nemcsik 1961, 68.

²⁷ Pécsbányatelep, Nikolov N. 1973, 4–5. EA 17679.

²⁸ Borsodnádásd, Nemcsik 1961. 70–72.

²⁹ Gölnicbánya, Körmöcbánya, Versényi 1890, 340; Felsőgalla, Véber L. 1943. 1. EA 3369; Kishartyán, Nagy D. 1951. 7. EA 6358; Zagyvapálfalva, Sándor R. 1960. 16. EA 12682; Erzsébettelep, Bácskai Bosnyák – Kovács 1962, 120; Sajószentpéter, Fenyvesi E. 1965, 17. EA 14178.

³⁰ Békéscsaba, Breznay Z. 1929. 16. EA 218; Kishartyán, Nagy D. 1951. 25. EA 6358; Kisterenye, Bene Zs. 1955. 4. EA 7282; Varbó, Bodgál F. 1956. 5. Herman Ottó Múzeum, Adattár, 58; Rudna, Manga J. 1956. 3–4. EA 6530; Pécsvárad, Bácskai Bosnyák – Kovács 1962, 106; Ózd vidéke, Egercsehi, Járdánháza, Nemcsik P. 1958, 28. EA 10034; 1974, 4–5, 9, 22, 43–44. EA 18498; Nemcsik P. 1987, 16; Sajószentpéter, Fenyvesi E. 1965, 17. EA 14178; Baglyasalja, Szűcs V. – Muczer M. 1973, 5. EA 20215.

³¹ Nógrád megye, Fejes L. 1968, 15. EA 15726.

³² Csernely, Nemcsik P. 1961, 69–70.

Az előjelek olykor a jelenségek valódi megfigyelésére épülnek, olykor egyértelműen hiedelem alapúak. Az előjelekről általában elmondható, hogy akadnak közöttük olyanok, amelyek két mindennapi jelenség véletlen egymásra következtetésének ok-okozati összefüggésként való állandósulásai, és vannak közöttük olyanok, ahol analógiás kapcsolat áll fenn a jel és jelentése között, a jelenlegi és a bekövetkező esemény között. E dolgozat keretei között nem kívánok kitérni az egyén életsorsának előjeleiről, jósló eljárásairól szóló történetekre, melyek műfajilag hiedelemmondák. Helyette a történeti mondák egy másik – *Hősök* elnevezésű – tematikus főcsoportjába sorolt mondákról, mondatípusokról kívánok még szólni.

A nagy történelmi sorsfordulók mellett a nagyemberek, a rendkívüli hősök eljövételét is megjósolják. A történeti mondák és memoratok pozitív hőseinek leggyakoribb jellegzetességei, karakterisztikus jegyei a magyar, illetve az európai anyagban a következők:³⁶

- a születés körülményei előrejelzik a hős leendő nagyságát (születése előtt megjövendölik sorsát, csillag jelzi a születését, burokban vagy fölös ujjal látja meg a napvilágot stb.)
- fizikai erejével, nagyságával, szépségével, eszével már fiatalon kitűnik társai közül
- eszes, ügyes, túljár ellenségei eszén
- menekülni kényszerül (álruhában, fordított patkójú lovon, alagúton stb.)
- árulás okozza bukását (barátja, fegyvertársa, szeretője, felesége, lánya által)
- a társadalmi igazságosság szellemében cselekszik
- nevezetes helyek, tárgyak őrzik az emlékét

A történeti hősökről szóló mondák ezekre a karakterisztikus jegyekre épülnek.

A népmesék, a hőseposzok, a mítoszok szereplői mellett gyakran a történeti mondák hősei is legyőzhetetlenek, halhatatlanok vagy haláluk után visszatérnek, a bajban népük segítségére sietnek.³⁷

Minden nehéz történelmi idő megszűli a maga hőseit, hogy népe segítségére legyen. Születése bizonyos jelekből már előre látható, várható, (csillag jelzi születését, burokban vagy fölös ujjal születik), megjósolják jövőbeli nagy tetteit, néhány példát említenék erre a magyar történeti mondahagyományból a teljesség igénye nélkül. Kossuth Lajos például burokban született, ez a körülmény többek szerint előre jelezte történelmi küldetését. Ez egyébként megfelelt a valóságnak, maga Kossuth is többször hivatkozott erre, és életrajzaiban is megemlégették jó néhányszor.³⁸ Petőfi Sándor születésekor megszólaltak a harangok egy

³³ Sajószentpéter, Fenyvesi E. 1965: 18. EA 14178.

³⁴ Mecsekszabolcs, Relkovic D. 1925, 174–175.

³⁵ Borbálatelepe, Bácskai Bosnyák – Kovács 1962, 124.

³⁶ Vö. Sokolewicz 1991, 125–136; Küllös 1995, 66.

³⁷ Ipolyi összegyűjtötte a magyar mondahősök leggyakoribb természetfölötti képességeit, felhívta a figyelmet a mondák mitikus, hősepikai és mesei motívumaira. Ipolyi 1854, 140–183. (*Hősök* című fejezet)

³⁸ Tállya, Juhár L. 1947, 11. EA 2054.

memorat elmondója szerint, aki kiemeli születésének idejét, hogy valóban Szilveszter éjszakáján jött a világra, és születésének helyéért – akárcsak egy antik hős szülőhelyéért – több település vetekedett. A betyármondákban gyakori motívum, hogy a betyár foggal, fölös ujjal vagy éppen burokban születik, ez előre vetíti különös sorsát.

Attila leendő királyságát egy kártyavető cigányasszony jövendőli meg,³⁹ akárcsak Kossuth Lajos fényes politikai karrierjét.

II. Lajos tragédiáját egész életútja előre sejtette: „Idő előtt született. Idő előtt választották, és koronáztatott meg, idő előtt kezdett beszélni, idő előtt házasodott meg, idő előtt ütközött meg a törökkel, és időnap előtt pusztult el.”⁴⁰ Születésének furcsa körülményei, bőr nélkül született volna, ezért az orvosok disznóbőrbe bugyolálták,⁴¹ ugyancsak a szerencsétlen véget vetítik előre.

Szendrey Zsigmond csokorba gyűjtötte azokat a baljóslatú jeleket, amelyek a mohácsi csatavesztést, a király halálát előzték meg a magyar hagyomány szerint: A király legkedvesebb lova váratlanul megdöglött, nem sokkal az indulást követően, egy idegen megjövendölte az uralkodó elesét. Egy váratlanul felbukkanó és eltűnő cigányasszony – „Nem tudom ki vagy, de orcádon a halál jele! Eljöttél ide, de élve nem mégy el innen! – szavakkal megjósolja II. Lajos halálát.”⁴² Mohácson száz évig várták a megjósolt égi jeleket; égzengést, mennyei tüzet. Amikor megjelent az égen paripán az aranyba öltözött vitéz, akkor indultak rohamra.⁴³

Nem a *Hősök*, hanem a *Harcok*, *háborúk* tematikus főcsoport történeti mondáit gazdagítják a következők: A Bocskai-féle szabadságharcot jelezte előre egy történet szerint, hogy: „A kenyér felső héjából magas dagály nőtt ki, mely katonához egészen hasonló volt. A katona mellkasa és feje páncéllal volt fedve, karjai levágva tűntek fel, a mell alatti rész azonban kígyókból állott.”⁴⁴

A kuruc-labanc harcok idején cigányasszony jósolt a labanc hadvezérnek a csata kimeneteléről, miszerint halottakkal fog verekedni, másnap a temetőt lövette, ez egyébként nemzetközileg ismert mondamotívum.⁴⁵ A folklórhagyományok szerint Perczel Mór jósoltatott magának, a jósolat szerint jó is, rossz is vár rá, fontos, hogy őrizkedjen a maga nevétől, Mórnál meg is verték.⁴⁶

A hősök halálát, akárcsak születését csodás jelek kísérik. Kossuth halálakor jelent meg egy újságcikkben, „...hogy milyen erős a magyar nép között a Kossuth-kultusz, legjobban bizonyítja az, hogy erős volt az avariak közt a hit, hogy a nagy vörösség az égen természeti csoda, a melylyel az Kossuthot gyászolja. Ez a meggyőződés Arad és környékének népe között még most is tartja magát.”⁴⁷ A hősök sorsa előrejelzi és szimbolizálja népe sorsát.

³⁹ Hódmezővásárhely, *Ethnographia*, 1933, 79–81. MOA 7720.

⁴⁰ MOA 12773.

⁴¹ MOA 12774.

⁴² Szendrey 1923–1924, 12.

⁴³ Szendrey 1923–1924, 14. MOA 9030.

⁴⁴ Ferenczi I. 1962: 224.

⁴⁵ Dobos I. 1971. MOA 14839.

⁴⁶ Martonvásár, Dobos I. 1966. MOA 4492.

⁴⁷ A közlés névtelenül jelent meg: *Magyarország*, 1894. március 26. 6.

Hubón napjainkig él a hagyomány, hogy a tatárdúlás idején egy lovas jött gyönyörű lován szétnézni e tájon, előreküldték, hogy fürkésze ki alkalmas-e a hely letelepedésre, amikor megfordította a lovát, hogy megvigye a jó hírt a többieknek a föld kinyílt alatta, és elsüllyedt. „A többiek csak vártak, csak vártak, míg végül előmerészkedtek, és nyomába eredtek. Az új hely nekik is megtetszett, elfoglalták, de a lovast soha nem látták viszont. Majd egyszer, egy éjszaka a falu felett lágyan lebegve megjelent egy fehér ló, hátán a lovasával. Az idősek esküdni mertek rá, hogy ő az, akit előreküldtek annak idején. Az emberek féltek, tudták, hogy rossz jel. Évszázadok alatt sokszor látták a falusiak a fehér lovast, s mindig háború, veszedelem következett. Legutoljára a második világháború kitörésének előestéjén jelent meg Hubón... Égi jel lett a régi lovasból, a falu jó szelleme, (...) mondják, hogy 2000-re rosszra fordul a világ sora, hát majd meglátja, aki megéli, jön-e a lovas előrejelezni.”⁴⁸

Irodalom

BÁCSKAI BOSNYÁK Sándor – KOVÁCS Ágnes

1962 Baranyai bányászok meséi és elbeszélései. *Néprajzi Közlemények*, VII. 3-4. sz. 100–150.

DOBOS Ilona

1986 *Paraszi szájhagyomány, városi szóbeliség*. Budapest

FERENCZI Imre

1960 Rákóczi alakja az abaúj-zempléni néphagyományban. *Ethnographia*, LXXI. 389–436.

1962 Bocskai István és szabadságharcának emléke a néphagyományban. *A Debreceni Déry Múzeum Évkönyve*, 1960–61. 215–231.

HÁLA József – LANDGRAF Ildikó

2001 *Magyarországi bányászmondák*. Rudabánya

IPOLYI Arnold

1854 *Magyar Mythologia*. (faksimile kiadás) Pest

KÜLLÖS Imola

1995 A betyárok a folklórban és a valóságban (Betyármondáink nemzetközi és nemzeti vonásai, főbb motivikája). *Néprajz és Nyelvtudomány*, XXXVI. 53–71.

LAKATOS Károly

1910 A régi szegedi halászok jelképes madarai. *Ethnographia*, XXI. 82–90.

LANDGRAF Ildikó

1998 „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” *Magyar történeti mondák*. Budapest

LÁZÁR István

1899 Alsófehér vármegye magyar népe. In: Lázár István: *Alsófehér vármegye monografiája*. I. Második rész. *Alsófehér vármegye néprajza*. Nagy-Enyed, 463–674.

NEMCSIK Pál

1961 *Bányászélet Borsodnádasdon*. Borsodnádasd

1987 „Aki bányász akar lenni”. *Borsodi bányászahagyományok*. Miskolc

⁴⁸ Landgraf 1998, 265–266.

SOKOLEWICZ Zofia

1991 National Heroes and National Mythology in 19th and 20th Century Poland. *Ethnologia Europaea*, 21. 2: 125–136.

RELKOVIČ Davorka

1925 Néphagyománygyűjtés. Harkányi mondák és néphit. *Ethnographia*, XXXVI. 172–177.

SZENDREY Zsigmond

1923–24 Történeti népmondáink. *Ethnographia*, XXXIV–XXXV. 143–149.

VERSÉNYI György

1880 A bányavidéki néphagyományok gyűjtéséről. (Elmondattott a köröc-bányai magyar egyesület 1880 március 28-án tartott estélyén). In: Versényi György: *Beszédek*. Losonc, 43–67.

1890 A bányarémről. *Ethnographia*, I. 335–345.

A kézirat anyagi bibliográfiáját ld. jegyzetek.

Ildikó Landgraf

„A thousand passes, a thousand does not, everything will be razed to the ground” – Omens, prophecies in legends

Stories about predictions of war and catastrophes form a rich subgroup of Hungarian legends. These stories are mostly on the verge of the genres, belief legend and historical legend. Several variants of the legend are known all over the Carpathian Basin in which the Halley Comet, frequent meteor showers, and other rare astronomical phenomena are interpreted as the omens (heavenly signs) of world wars. Sometimes, in the stories interpreting the predictions of great historical events and changes, epidemics and famines, the end-of-the-world-feeling is also expressed.

One specific type of the miner legends is the stories interpreting signs warning of disasters in mines (animals, strange voices, ghosts and other warnings of the coming danger).

Besides great historical changes, the arrival of great men and extraordinary heroes were also predicted in the narratives. The characteristic feature of the heroes in historical legends is that the circumstances of their birth predicts their future greatness, the legend foretells their fates, the hero's birth is signalled by a star, he is born with a caul or with one more finger. All the hard historical times had their own heroes to help their peoples. The hero's birth can be anticipated from certain signs, it is awaited, his future great deeds are foretold (see Kossuth, Petőfi, the outlaws, etc.). The faith in re-emerging, immortal heroes (a rich thematic group of historical legends) is connected to this very expectation.